

טעמי הקרבנות - מקורות

א. מדרש רבה בראשית פרשה ג פסקה ה

אמר רבי סימון: ה' פעמים כתיב כאן אורה, כנגד חמשה חומשי תורה: 'ויאמר אלהים יהי אור' - כנגד ספר בראשית, שבו נתעסק הקב"ה וברא את עולמו. 'ויהי אור' - כנגד ספר ואלה שמות, שבו יצאו ישראל מאפילה לאורה. **וירא אלהים את האור כי טוב' - כנגד ספר ויקרא, שהוא מלא הלכות רבות.** 'ויבדל אלהים בין האור ובין החשך' - כנגד ספר במדבר, שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים לבאי הארץ. 'ויקרא אלהים לאור יום' - כנגד ספר משנה תורה, שהוא מלא הלכות רבות.

ב. ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק לב

אי אפשר לצאת מן ההפך אל ההפך פתאום, ולזה אי אפשר לפי טבע האדם שיניח כל מה שהרגיל בו פתאום.

לא גזרה חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריאותו שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולבטלם, **כי אז היה מה שלא יעלה בלב לקבלו, כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למורגל,** והיה דומה אז כאלו יבא נביא בזמננו זה שיקרא לעבודת השם ויאמר השם צוה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה, אבל תהיה עבודתכם מחשבה מבלתי מעשה, ומפני זה השאיר השם מיני העבודות ההם והעתיקם מהיותם לנבראים ולעניינים דמיוניים שאין אמתות להם לשמו יתברך, וצונו לעשותן לו יתברך, וצונו לבנות היכל לו, ועשו לי מקדש, ושיהיה המזבח לשמו, מזבח האדמה תעשה לי, ושיהיה הקרבן לו, אדם כי יקריב מכם קרבן לה', ושישתחו לו ושיקטירו לפניו.

ג. מדרש רבה ויקרא פרשה כב פסקה ח

רבי פנחס בשם רבי לוי אמר: משל לבן מלך שגס לבו עליו והיה למוד לאכול בשר נבילות וטריפות. אמר המלך: זה יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נדור. כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודת כוכבים במצרים והיו מביאים קרבניהם לשעירים, דכתיב (ויקרא טז) 'ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים' ואין שעירים אלו אלא שדים, שנאמר (דברים לב) ויזבחו לשדים ואין שדים אלא שעירים שניא (ישעיה יג) 'ושעירים ירקדו שם'. והיו מקריבין קרבניהם באיסור במה ופורעניות באות עליהם, אמר הקדוש ברוך הוא: **יהיו מקריבין לפני בכל עת קרבנותיהן באהל מועד והן נפרשים מעבודת כוכבים.**

ד. ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק לב

ובעבור זה הענין אשר גליתי לך נמצא הרבה בספרי הנביאים שמוכיחים בני אדם על רוב השתדלותם והתחזקם להביא הקרבנות, ובארו להן שאינן מכוונין לעצמן כוונת צריכה מאד, ושהשם אינו צריך אליהם, אמר שמואל החפץ לה' בעולות וזבחים כשמע בקול ה', ואמר ישעיה למה לי רוב זבחיכם יאמר ה', ואמר ירמיה כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם.

וכבר הוקשה זה המאמר בעיני כל מי שראיתי דבריו או שמעתים, ואמר איך יאמר ירמיה על השם שלא צונו ב'דברי עולה וזבח' ורוב המצות באו בזה? אמנם כוונת זה המאמר הוא מה שבארתי לך, וזה שהוא אמר שהכוונה הראשונה אמנם היא שתשיגוני ולא תעבדו זולתי: 'והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם', וזאת המצוה בהקרבה וכיון אל הבית, אמנם היתה בעבור שתעלה בידכם זאת הפינה, ובעבורה העתקתי אלו העבודות לשמי, עד שימחה שם עבודה זרה ותתקיים פינת יחודי; ובאתם אתם ובטלתם התכלית ההיא והתחזקתם במה שנעשה בעבורה, והוא שאתם ספקתם במציאותי, 'כחשו בה' ויאמרו לא הוא', ועבדתם עבודה זרה: 'וקטרתם לבעל והלוך אחרי אלהים אחרים ובאתם אל הבית וגו', ונשאתם מכוונים אל היכל ה' ומקריבים הקרבנות אשר לא היו מכוונים כונה ראשונה.

ה. ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מז

שהמצריים היו עובדים מזל טלה, מפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן. והיו מואסים רועי צאן, אמר: 'הן זבח את תועבת מצרים'. וכן היו כתות מן הצאב"ה עובדים לשדים, והיו חושבים שהם ישובו בצורת העזים, ולזה היו קוראים לשדים 'שעירים', וכבר התפשט הדעת הזה מאד, 'ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זבחים', ולזה היו אוסרים הכתות ההם גם כן אכילת העזים; אבל שחיטת הבקר כמעט שהיו מואסים אותו רוב עובדי ע"ז, וכלם היו מגדילים זה המין מאד, ולזה תמצא אנשי הודו עד היום לא ישחטו הבקר כלל, ואפילו בארצות אשר ישחטו שאר מיני בעלי חיים. **ובעבור שימחה זכר אלו הדעות אשר אינם אמתיות, צונו להקריב אלו השלשה מינים לבד, מן**

הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם', עד שיהיה המעשה אשר חשבוהו תכלית המרי, בו יתקרב אל השם, ובמעשה ההוא יכופרו העונות. כן מרפאים הדעות הרעות אשר הם חליי הנפש האנושי, בהפך אשר בקצה האחרון.

ו. מורה נבוכים ח"ג פמ"ו

מפני שהעכו"ם לא היו מקריבים לחם אלא שאור, והיו בוחרים להקריב הענינים המתוקים ומלחחים קרבנותיהם בדבש. והזהיר ה' מהקריב כל שאור וכל דבש, וצוה בהתמדת המלח, 'על כל קרבנד תקריב מלח'.

ז. ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מו

ומפני זאת הכונה בעצמה צונו לשחוט כבש בפסח ולהזות דמו במצרים על השערים מחוץ, לנקות עצמנו מן הדעות ההם ולפרסם שכנגדם, ולהביא להאמין שהמעשה אשר תחשבו בו שהוא סבה ממיתה, הוא המציל מן המות, ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף.

ח. מורה נבוכים חלק ג, לב

ואני יודע שנפשך תברח מזה הענין בהכרח בתחלת מחשבה וכבד עליך, ותשאלני בלבך ותאמר לי איך יבאו מצות ופעולות עצומות מבוארות מאד והושם להם זמנים, והם כלם בלתי מכוונים לעצמם

ט. רמב"ן על ויקרא פרק א פסוק ט

והנה הם דברי הבאי, ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה, יעשו שולחן ה' מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם, והכתוב אמר: 'כי הם לחם אשה לריח ניחוח'.

גם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה, אבל תוסיף מכאוב, כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בהם כפי מחשבתם, ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כחם ויסודם, אבל אם יזבחו אותם לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה, והם עצמם כך הם נוהגים, כמו שאמר (ויקרא יז ז) ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים, ועושי העגל זבחו לו. והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חדשיהם, ולשמש בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם. ויותר תתרפא המחלה באכלינו מהם לשובע שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם:

והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעולם כשדי או מצרי, הקריב קרבן וייטב בעיני ה', ואמר בו (בראשית ח כא) 'וירח ה' את ריח הניחוח'... והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, 'וישע ה' אל הבל ואל מנחתו' (שם ד ד), ולא היה עדיין בעולם שמץ עבודה זרה כלל... וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות ע"ז מדעת השוטים.

ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם, כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, ציווה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן, יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתודה בפיו כנגד הדבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו, והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו וקרבן התמיד, בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד ואלה דברים מתקבלים מושכים את הלב כדברי אגדה: ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם.

י. רמב"ן, הקדמה לויקרא

"וצוהו בקרבנות ובשמירת המשכן שיהיו הקרבנות כפרה להן ולא יגרמו העוונות לסילוק שכינה"

יא. רבנו בחיי על ויקרא פרק א פסוק ט

ואף על פי שאין התועלת בקרבנות לפי הדרך הזה כי אם לחוטא המקריב לבדו, הנה הקרבן יקראנו הכתוב אשה ריח ניחוח לה', מפני שרצונו של הקב"ה דבק בחוטא הזה אחר שנחם על חטאו והקריב קרבנו, והוא יתעלה צוה לו בזה ונעשה רצונו:

יב. אברבנאל על שמות - פרק מ פסוק לו-לח

הנה התבאר שמן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים, ומדברי רבותינו זכרונם לברכה בהרבה מקומות, יש סיוע גדול לדברי הרב המורה, ואינם בזה דברי הבאי אלא דברי קדוש.

יג. משך חכמה על ויקרא פרק א פסוק ב

הקדמונים נחלקו בטעם הקרבנות, המורה (ח"ג פ' לב) אמר כי הוא להרחיק לב האדם מע"ז, והרמב"ן (פסוק ט) וסייעתו אמרו כי הוא לקרב כל הכוחות העולמות... ואולי יש להכריע, כי קרבנות במה הם רק להרחיק ע"ז מלבבות עמו ישראל, לכן צוה כי יקטירו לשם שמים, לא כן קרבנות בהמ"ק המה ודאי לקרב העולמות ולחבר דודים.

יד. רמב"ם יד החזקה הלכות מעילה פרק ח

ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף עניינם כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ... קל וחומר למצוה שחקק לנו הקב"ה שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמן ... והחוקים הן המצות שאין טעמן ידוע. אמרו חכמים: חוקים חקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן ... וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן.

טו. שו"ת הרשב"א חלק ד סימן רנג

אל תתן לבך לטעמי המצות שכתב הרב ז"ל, כי יש ויש קושיות גדולות כמעט בכולן... וחוף מכבוד הרב ז"ל, אין משגיחין בטעמים האלו. וברוך היודע טעם גזירותיו.

טז. מטפחת ספרים עמ' פח

ואיך אפשר לצייר ששני החבורים (ר"ל ספר הי"ד וספר מורה נבוכים) יצאו מתחת יד מחבר אחד, הלא לפי דברי ספר מורה נבוכים כל הלכות קדשים הארוכות הרחבות והעמוקות מעשה הבל המה... על כן אי אפשר ליחס ספר מורה נבוכים אל הרמב"ם שזכה וזיכה את הרבים, וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, תקלה כזו כספר מורה נבוכים, שהכשיל רבים בתורה בלי ספק בעולם, מי יודע כמה מאות ואלפים יצאו מן הדת בסבת זה, והיא הסבה הקרובה לחורבן קהילות מישאל הרבות הגדולות ועצומות, ועקירתן מארץ ספרד וצרפת בכלל. ואלמלא לא היה נמצא בספר מורה נבוכים רק דבר זה בלבד, ר"ל מ"ש טעם הקרבנות, ראוי לגזור עליו שריפה לפי שעשה מן התורה שחוק דברים כאלה וביוצא בהם. ומדרך כך רגל מועדת להתלוצץ במצוות ובעבודה, כאהבת הפתאים הבעוטים, ונוטים ללכת אחרי שרירות לבם, וכבר נשאתי עליהם קינה נהי והגה והי ... ואנכי חזון התלונה הרביתי על ספר מורה נבוכים.

יז. מגדל עז, בית מדות - עליית הטבע, אות ה

חלילה מלייחס אותו חבור עצבים למחבר המהיר בעל היד החזקה. ויש להוכיח זה בראיות גמורות שדברי שני אלו החבורים סותרים זה את זה מן הקצה אל הקצה, לא יתחברו לעולם, ולא יתקבלו בנושא אחד שני הפכים... וכן המדפיסים וכל המסייעים להרבות התקלה מחטיאים הרבים, והשיאו אותם עון אשמה כאשר יקום אל וכי יפקוד עלבון תורתו יתבע.

יח. ספר הזכרון להריטב"א, פרשת ויקרא

ועל זה הטיח דברים רבנו ז"ל (הרמב"ן) על טעם המורה בקרבנות, אין צריך להעתיק כאן לשונו. ואומר אני, כי הקבלה האמיתית אשר לרבנו ז"ל (הרמב"ן) בענייני הקרבן וכי טעמו של הרב המורה ז"ל נראה חלוש מאוד, גרם לרבנו ז"ל (הרמב"ן) לקנות עליו (על הרמב"ם) כל מה שקנתר לקדושת התורה וקידוש השם יתעלה בקרבנות... ודעתי ברב המורה ז"ל בטעם זה ובטעמים רבים אחרים שכתב במצוות, כי לא מאשר יאמין הוא כי זה עיקר טעם המצוה ההיא, אלא שרצה לתת קצת טעם בהם עד שאפילו ההמון שבו ידע להשיב בהם גם אפקורוס בדברים שכליים קצת... והאמנם כח טעם הקרבן עמוק עמוק מי ימצאנו ואף רבינו ז"ל קבלתו נתקשה בו ואין למקובלים בו כי אם טפה מן הים.

יט. רמב"ם יד החזקה הלכות מלכים פרק יא

(א) המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות

כ. שמונה קבצים ב, נד

להרמב"ם נצחיות התורה נעוצה במעמד העולם בעת מתן תורה, אין דבר זה מן התורה אף על פי שעניני העולם משתנים. נבואת משה רבינו אינה מהטבע הרחוני של ההויה, כמו שהיא שאר נבואה, שהעלמתה מן הראוי לה היא פליאה, והופעתה היא טבעית, אבל נבואתו של אדון הנביאים נס היא, כבריאת העולם יש מאין. וכמו שהמומנט של חידוש ההויה הוא עובר בכל הזמנים השוטפים ובאים, ויסוד פרוצס זה לא יקבל שינוי, כן לא תקבל שינוי התורה.

הקרבתו היו אז צריכים כדי לעקור עבודה זרה, ועבודה זרה הולכת ונעקרת, ואף כשתיעקר כולה, יסוד קיום עקירתה יישאר, העבודה שהיא עקרתה, על פי עצה עליונה של הופעה אלהית עליונה, היא תקום. לא חרד הרמב"ם, בשביל נימוק זה, ליתן למצוות טעמים שערכם אפשר להיות עובר, ולפעמים גם כן כבר עבר, מפני שהנצח התורי, במאורע של מתן תורה בעצמו הוא תלוי, ומה שהיה אז מחויב, חוק הוא ולא יעבור.

כא. ספר החינוך פרשת תרומה מצוה צה

הלא אמרנו כי עיקרי הלבבות תלויין אחר הפעולות, ועל - כן כי יחטא איש לא יטוהר לבו יפה בדבר שפתיים לבד, שיאמר בינו ולכותל חטאתי לא אוסיף עוד, אבל בעשותו מעשה גדול על דבר חטאו, לקחת ממכלאותיו עתודים ולטרוח להביאם אל הבית הנכון אל הכהן, וכל המעשה הכתוב בקרבני החוטאים, מתוך כל המעשה הגדול ההוא יקבע בנפשו רוע החטא, וימנע ממנו פעם אחרת. וכעין טעם זה מצאתי לרמב"ן זכרונו לברכה על צד הפשט, שכתב בשם אחרים...

ועוד יש התעוררות אחר ללב בקרבן הבהמות מצד הדמיון, שגוף האדם והבהמה ידמו בכל עניניהם, לא יתחלקו רק שבזה נתן השכל ולא בזה. ובהיות גוף האדם יוצא מגדר השכל בעת החטא, יש לו לדעת שנכנס בעת ההיא בגדר הבהמות אחר שלא יחלקם רק הוא לבדו, ועל כן נצטוו לקחת גוף בשר כגופו, ולהביאו אל המקום הנבחר לעלוי השכל ולשרפו שם, ולהשכיח זכרו, כליל יהיה, לא יזכר ולא יפקד, תחת גופו, כדי לצייר בלבבו ציור חזק שכל ענינו של גוף בלי שכל אבד ובטל לגמרי, וישמח בחלקו בנפש המשכלת שחננו האל שהיא קיימת לעולם, וגם לגוף השותף עמה יש קיום בתחיה בסיבתה בלכתו בעצתה, כלומר שישמר מן החטא, ובקבעו ציור זה בנפשו יזהר מן החטא הרבה, והבטיחה התורה שבמעשה הגדול הזה ובהסכמת עושהו שיתנחם על חטאו מלב ומנפש, תכופר אליו שגתו. אבל הזדונות לא יספיק לכפרם דמיון זה, כי הזד לא יוכח בדמיונות ודברים, שבט לגו כסילים.

כב. ירושלמי מכות ב, ז

שאלו לנבואה, חוטא מהו עונשו? אמרה להם: 'הנפש החוטאת היא תמות' (יחזקאל יח, ד); שאלו לתורה, חוטא מהו עונשו? אמרה להם: יביא אשם ויתכפר.

כג. ספר גבורות השם - פרק ח

כי אין קרבן זולת הקירוב והדבוק בו יתברך, לצאת מן החטא לשוב אליו יתברך, וזהו לשון קרבן התקרבות אל השם יתברך על ידי הקרבן.

כד. ספר הכוזרי - מאמר שני, אות כה - כו

אמר הכוזרי: ועתה אבקש ממך כי תבינני כל אשר קראתי בתורה על הקרבנות, דבר שקשה על השכל לקבלו. למשל, מה שנאמר 'את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי' האין פירוש הדברים כי הקרבנות - קרבנות לה' הם, והם לחמו וריח ניחוח לו?

אמר החבר: מה שאמר הכתוב 'לאשי' - מתרץ כל קושיה, כאילו אמר: הקרבן ההוא והלחם וריח הניחוח המיוחסים אלי אינם כי אם לאשי, זאת אומרת, האש הנפעלת לפי דבר האלוה - הקרבנות הם לחמה, ואת שיריהם יאכלו הכהנים. והכוונה במצווה זו היא עריכת הסדר הדרוש למען שכן המלך במקדש, לא שכינת מקום כי אם שכינת מעלה... וכל אלה בתכלית הטהרה והקדשה לא נאמר עליו אפוא עבודת ה' ולחם אלהיך וכדומה כי אם בהשאלה להורות כי האלוה מרצה מן הסדר הטוב בחיי האמה וכהניה ומקבל את מתנותם כביכול ושוכן בקרבם לכבוד להם אולם הוא עצמו מקדש ונעלה מלהנות ממאכלם וממשתייהם ואין לחמם כי אם לנפשם... בכל עת אשר רצה האלוה באמה נפעלה האש ברצונו והיה זה לאות כי נתקבלה מנחתם ומתנתם.

ונעלה מזה אומר אני תורת האלהים היא ומי שקבלה בתמימות בלי התפלפלות ובלי התחכמות מעלה הוא מן המתחכם והחוקר אך מי שנטה מן המדרגה העליונה הזאת אל המחקר מוטב לו כי יבקש טעם לדברים האלה אשר יסודם בחכמה האלוהית מאשר יעזבם לסברות רעות ולספקות המביאים את האדם לאבדון:

כה. אגרות הראיה, איגרת התקצד - כרך ד', עמ' כד

ובענין הקורבנות, גם כן יותר נכון להאמין שהכל ישוב על מכונו, ונקיים בעזרת ה' כשתבא הישועה, ונבואה ורוח הקודש ישובו לישראל, כל האמור ביעודה כמאמר. ולא נתפעל ביותר מהרעיונות של התרבות האירופית, כי דבר ה' אשר עמנו, הוא עתיד לרומם את יסודי התרבות כולם למדרגה יותר עליונה ממה שיוכל כל שיקול דעת אנושי לעשות. ואין ראוי לנו לחשוב שבקרבנות מונח רק הרעיון הגס של העבודה המגושמה, אלא שיש בהם טבעיות קדושה

פנימית, שאי אפשר שתתגלה ביפעתה כי אם בהגלות אור ה' על עמו, ותחיה מקודשת תשוב לישראל – ואותה יכירו גם כן העמים כולם.

כו. אוצרות ראייה ד, עמ' 46.

וכשמסתכלים יפה בסודות התורה-הפנימית, מתעלים למעלה מההגיונות המצומצמים של ההשערה השכלית האנושית, ואינם חשים לכל מה שהן מגבילות לפי מיעוט הדעה.

כז. שמונה קבצים ב, כ (=ערפילי טוהר, עמ' כב)

הצפייה לבנין המקדש ולעבודת הקרבנות היא השאיפה היותר אצילית ויותר עליונה מכל מה שכל רוח עדין וכל נשמה שירית עליונה יכולה לצייר. עליו החיים בפועל, עליו העולמים, התקשרות כל החיים באור חי העולמים, בחיים האלהיים ההולכים ושופעים, המחיים כל חי, השולחים אורם מרום גובהם עד שפל תחתיות ארץ, המתפשטים על אדם ועל בהמה יחד. וכל האדם וכל החי אחוז הוא בחוברת. **נפש הבהמה בנפש האדם היא קשורה. כשמשתחררת נפש הבהמה מאסור גוייתה על ידי המחשבה האנושית, בקרבן לד', מתאחדת היא עם רוחניות מחשבה אצילית, מרוממת עימה סכום עליון ועשיר מאד מכחות החיים, והעולם מתנועע למעלה למעלה. אין העילוי מורגש כי אם לחווי קודש, ולהרגשת ההמון התמימה.**

כח. עולת ראייה א, עמ' רצב

לעתיד לבא שפע הדעת יתפשט ויחדר אפילו בבעלי-החיים, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה'", וההקרבה שתהיה אז של מנחה, מהצומח, תערב לה' כימי עולם וכשנים קדמוניות".

כט. שער המצוות, דפוס יד, דף צט

מדרגת החי דלעתיד לבא תהיה כבחירת המדבר דעכשיו על ידי עליית העולמות.

ל. פנקסי הראייה ח"א (הוצאת מכון הרצי"ה) א: ה. כז

אמנם זה החיזיון הוא לימים רחוקים מאוד, ויוכל היות שתיקון העולם בתחיית המתים יהיה לפני זה, ואז באמת כמה עניינים ישתנו לפי ערך הזמן. רק הרשעים כז הם האוכלים פגה את עץ הדעת, ולא ידעו גודל הערך של כל דבר בשעתו.

לא. ספר החינוך מצווה צה

משרשי מצוה זו, מה שתראה בסוף דברי. ואכן מיראתי להתקרב אל משכן השם, כי ידעתי כל הקרב הקרב אם לא התקדש למדי לא יראה הבית וחי, גם הכהנים הנגשים אל ה' לעבודה יתקדשו בבואם אל הקודש לפני, והלויים אחי הטהרו, וינף אהרן אותם תנופה טרם יתנו קולם בהיכל השם, אמרתי גם אני אגיד עצתי, ואערוך התנצלותי נגד זקני, וארחץ בנקיון כפי טרם אעלה בית ה'.

ידוע הדבר ומפורסם בינינו העם מקבלי המצוות, כי שבעים פנים לתורה, ובכל אחת מהן שרשים גדולים ורבים, ולכל שורש ושורש ענפים, כל אחד ישא אשכול גדול של פירות נחמדים להשכיל לבות, יום יום יוציאו פרח לשוקדים עליהם, פרחי חכמה ושכל טוב, כל עיניים מאירות ורחבה ונסבה עומק חכמתה עד שאין כח באדם להשיג תכליתה, כמו שהעיד המלך החכם [קהלת ז', כ"ג] אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ועם כל זה אין להרפות ידי העוסק בה, כי אם מעט ואם הרבה ממנה יאכל כולה מתוקה, ואם יש כמה אשר מפרי עץ הגן לא תשיג ידם לקחת, יקחו להם עלהו לתרופה. ואנכי עם דעתי גודל ערכה ורוב עמקה, וכי פליאה ממני נשגבה, פערתי פי לדבר בה, ואסמוך במה שלמדוני רבותי [ע"ז דף י"ט ע"א] ליגרוס איניש ואף על גב דלא ידע מאי קאמר, שנאמר [תהילים קי"ט, כ'] גרסה נפשי לתאבה.

ואולם אין לקרותינו מכת הכסילים בהוציאנו כל רוחנו בדברים, **כי בפסולת רב מעט אוכל נמצא לעתים**, גם כי ראינו לרבותינו זכרונם לברכה כיוצא בדברינו אומרים, שאמרו בקרבן סוטה, היא עשתה מעשה בהמה, לפיכך תקריב שעורים [סוטה דף י"ד ע"א], ובקרבן מצורע, הוא עשה מעשה פטיט, יקריב צפרים [ערכין דף ט"ז ע"ב], וכדומה לזה אמרו זכרונם לברכה בענין הנדה, מפני מה אמרה תורה לישב שבעה נקיים, שתהא חביבה עליו ביותר [נדה דף ל"א ע"ב], ובאמת שאין כל זה לדעתם תכלית הכונה בדברים, רק להודיע כי ענין המצוה יסבול הרבה רמזים מלבד עקריה גדולים וחזקים.